

Posudek oponenta disertační práce

název práce: **Volný čas jako kulturní fenomén**
autor: **Věra Patočková**
oponent: **PhDr. Ondřej Hubáček, Ph.D.**
školní rok: **2013/2014**

Disertační práce se zabývá problematikou volného času, který pojímá jako kulturní jev. Neusiluje sice o vyčerpávající výklad tohoto jevu, což by zřejmě značně přesahovalo rámec disertační práce, ale snaží se nahlížet na něj komplexně. To znamená prizmatem konkrétních sociokulturních systémů, jejichž kultury je volný čas součástí. Proto také při zkoumání tohoto jevu uplatňuje sociologický, kulturologický a antropologický přístup.

Řešení takto pojaté problematiky volného času metodologicky zakládá jednak na analýze relevantní odborné domácí i zahraniční literatury a jednak na kombinaci sekundární analýzy dat a reinterpretace publikovaných výsledků výzkumů volného času české populace.

Práce má dvě hlavní části, teoretickou a empirickou. V teoretické části na základě rešerše odborné literatury, zejména z oblasti sociologie volného času a sociologie kultury a také kulturologie či kulturní antropologie, vymezuje základní pojmy, s nimiž v práci operuje, tj. pojmy „kultura“ a „volný čas“. Nepouští se přitom do rozsáhlejších rešerší různých výkladů těchto pojmů, ale zaměřuje se na ta pojetí, která jsou nejpřírodnější z hlediska aplikaci na řešení problematiky volného času a kultury v daném pojetí.

V případě pojmů „kultura“ vychází na jedné straně z typologie pojetí kultury jednoho ze zakladatelů kulturních studií, Raymonda Williamse, především pojetí kultury jako určitého způsobu života, a na druhé straně z kulturologické definice rozlišující tři úrovně, na nichž lze kulturu zkoumat, jimiž jsou úroveň univerzální, úroveň jednotlivých sociokulturních systémů a úroveň individuální.

Pojem „volný čas“ chápe v teoretické rovině (v souladu s jedním směrem jeho chápání v sociologii volného času), jako čas oproštěný od závazků, jehož využívání si člověk volí svobodně. Při jeho empirické analýze však musí respektovat povahu dostupných dat, a proto ho chápe jako časový fond vyplněný specifickými aktivitami, apriori definovanými jako volnočasové.

Dále autorka řeší vztah volného času a kultury. Přitom se snaží dospět k řešení pro disertační práci klíčové otázky, zda je volný čas kulturní univerzálií nebo zda existuje jen v určitých sociokulturních systémech. Dospívá k závěru, že odpověď záleží na pojetí volného času. Pokud ho považujeme za jasně ohraničený časový úsek oddělený od práce, nelze ho v některých společnostech jednoznačně nalézt. Pokud ho však považujeme za určitou rovinu života (podle autorky jde o kombinaci tří dimenzí – dimenze času, dimenze aktivit a dimenze svobodné vůle), je pravděpodobné, že se vyskytuje, byť v různých podobách, ve všech společnostech.

Autorka se v této části rovněž zabývá rolí volného času v procesech akulturace a enkulturace či socializace a vytvářením vzorů chování ve volném čase, a to včetně faktorů, které je ovlivňují.

Zvláštní pozornost věnuje autorka vztahu mezi volným časem a hodnotovým systémem. V této souvislosti stručně rekapituluje historický vývoj pojetí volného času v kontrapozici k pojetí práce od antiky až do současnosti.

V návaznosti na to pak popisuje postavení volného času a práce a jeho vývoj v hodnotových strukturách české společnosti. Zde již přechází z teoretické roviny řešení zkoumané problematiky do roviny empirické.

Těžiště analýzy empirického materiálu spočívá v poslední, rozsáhlé kapitole, v níž se autorka poměrně úspěšně pokouší maximálně vytěžit pro řešení dané problematiky dostupná data z výzkumů volného času české populace. Užitečný je ucelený přehled přístupů ke zkoumání volného času v českých společenských vědách od první poloviny dvacátého století.

Hlavním přínosem této části práce je ovšem poměrně komplexní popis dynamiky vývoje volného času v české společnosti jako sociokulturním systému. Autorka zde podrobně popisuje nejen samotné změny v subjektivním vnímání a aktivitách volného času v české populaci, ale i jejich souvislosti s probíhajícími politickými, ekonomickými a dalšími společenskými změnami. Výsledky analýz, které autorka provedla, vedou k závěru, že volný čas (chápeme-li ho jako kulturní fenomén) patří k těm kulturním jevům, jejichž dynamika je relativně slabá. Změny ve vzorech trávení volného času se odehrávají pomaleji a s určitým odstupem za jinými změnami sociokulturního systému. Důvodem je podle autorky mimo jiné i to, že hodnoty týkající se volného času jsou hluboce zafixována v hodnotové struktuře společnosti.

Práce je zpracována v obou částech kvalitně. V teoretické části autorka prokázala schopnost jak výběru vhodné odborné literatury, včetně jeho redukce na literaturu skutečně relevantní pro téma disertační práce, tak její rešerše zúžené optikou řešené problematiky. Díky tomu teoretická část práce neobsahuje ani vzhledem k zaměření práce nadbytečnou kompilaci různých přístupů a pojetí, s nimiž by autorka dále nepracovala, ani společenskovední reflexi s tématem práce přímo nesouvisejících jevů. Samozřejmě, že v některých pasážích by se nabízel odkaz na známé studie (např. výzkumy Ronalda Inglehart či Daniela Yankeloviche týkající se subjektivního vnímání volného času a práce a jejich pozice v hodnotové struktuře společnosti). Jejich absence však v kontextu autorčina přístupu k řešení dané problematiky není podstatným nedostatkem. Teoretická část představuje dostatečné a logické východisko pro konceptualizaci a operacionalizaci empirického řešení.

Rovněž empirická část je zpracována kvalitně a z metodologického hlediska korektně ve všech částech, od operacionalizace a nastavení designu analýz, přes vlastní analýzy rozsáhlého datového materiálu až po interpretaci výsledků a vyvození obecnějších závěrů. I v tomto ohledu by se jistě dala nalézt v odborné literatuře určitá opora pro interpretaci výsledků (např. pokud jde o závěr týkající se slabé dynamiky změn ve volném čase se přímo nabízí konfrontace s teorií kulturní mezery Williama Ogburna). Ani to však přínos této části výrazně nesnižuje.

Celkově považuji práci za zdařilou snahu přispět k oživení zájmu o problematiku volného času ve společenskovedních oborech a naznačení jednoho z perspektivních přístupů k jejímu řešení.

V této souvislosti navrhuji, aby autorka v rámci obhajoby rozvedla podrobněji svou tezi formulovanou na konci práce, tj. že hranice mezi volným časem a pracovní dobou se díky nástupu nových informačních technologií začíná opět stírat. A to zejména v paradigmatu preferovaného vymezení volného času nikoliv jako specifického a jasně ohraničeného časového úseku, ale jako kulturního jevu definovaného kombinací tří dimenzí.

Posuzovaná disertační práce splňuje všechny požadavky, a proto ji doporučuji k obhajobě.

V Praze dne 23. května 2014

.....

PhDr. Ondřej Hubáček, Ph.D.